

“הלורד היהודי”

מתוך “ליקוטי שמואל”

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הלורד היהודי

בצלילות, ברהיטות וללא שמץ של התנצלות ייצג הלורד הרב יעקב צבי ("ג'ונתן") זקס את היהדות בפני מלכים, ראשי ממשלה, אינטלקטואלים והוגי דעות * דווקא עמידתו האצילית והבלתי מתבטלת הפכה אותו למרצה מבוקש ולאחת הדמויות הדתיות המשפיעות בבריטניה * בראיון ל"משפחה", אחד האחרונים שנתן בחייו, סיפר הרב זקס על מסלול חייו עת יצא לפתור את תעלומת "היהודים הנעלמים", את השיעור בפרשת שבוע שמסר לטוני בלייר והנסיך צ'רלז, החברותא בהלכות צדקה עם גורדון בראון, ונאום בארמון וינדזור בפני הנסיך פיליפ שהפך למשל קולע על אחריות יהודית

הרב אליעזר אייזיקוביץ

לפני הכל התרשמתי מהאנושיות שלו, מה שנקרא "מענטשליכקייט".

הריאיון שלנו נקבע בעיתוי לחוץ במיוחד, מבחינתו ומבחינתי: בין כסה לעשור, תוך כדי חיפוש ד' מינים בזמני קורונה, בעיצומו של קמפיין השקת ספרו האחרון של הרב יעקב צבי ("ג'ונתן") זקס, בעת שעיתונאים מכל העולם צבאו על לשכתו של ה"צ'יף ראביי"- לשעבר, הכריזמטי ורהוט הלשון, כדי שיעניק להם מתובנותו על ענייני השעה.

זמנו הפנוי נקצב במשורה ביחידות של רבע שעה ושל עשר דקות. בין הרצאה בפני סטודנטים יהודים בלונדון להקלטת תוכנית רדיו עבור הבי-בי-סי הצליחה הר"לשית המסורה לשריין עבורנו "עשרים דקות שיחה" (בפועל זה גלש הרבה מעבר).

אבל מרגע שהתחלנו לדבר, הזמן כמו עמד מלכת. לא היו הפרעות ולא היה אפילו רמז לקוצר רוח. תשומת ליבו הייתה מוחלטת. הוא דיבר בנעימות ובסבלנות כאילו היינו מכרים ותיקים. לפני שהגענו לעצם העניין הוא הקדיש רגעים ארוכים ויקרים כדי להתעניין בי עד כי נדמה היה שנהפכו היוצרות - אני המרואיין והוא המראיין. הוא דרש בשלומי, שאל על מצב המשפחה, התעניין במצב הפרנסה בעידן חוסר הוודאות של הקורונה - והכל מתוך חמימות, כנות ומאור פנים. "ג'נטלמן יהודי אמיתי" - חשבתי לעצמי.

לרגע אי אפשר היה להעלות על הדעת שהאיש אתו אני משוחח מתמודד עם מחלה קשה, מסכנת חיים, וכי ימיו ספורים.

המזיגה הנדירה הזאת של חמימות ורגש יהודיים עם איפוק והדר בריטי, בקיאות במקורות תורניים מחזד והגשה אלגנטית והרהוטה מאידך, הפכו את הלורד היהודי, הרב יעקב צבי ג'ונתן זקס, למרצה מבוקש ולאחד האינטלקטואלים הציבוריים המשפיעים בממלכה הבריטית. הוא ייצג בגאון ובהדר השקפת עולם יהודית אך השכיל לתרגם את הדברים לשפה אינטלקטואלית עכשווית שהפכה מיליוני לא-יהודים ויהודים רחוקים לשומעיו הנלהבים.

בעידן שבו האמונה הדתית בבריטניה ובאירופה בכלל נמצאת בשפל של כל הזמנים התבלט הרב זקס כמנהיג דתי שדבריו נשמעים בקרב שועים ומלכים, הרבה מעבר לסביבת ההשפעה הטבעית שלו.

"העולם רעב למסר היהודי", הוא אומר. "כמו נינווה בימיו של יונה הנביא – אנשים מחפשים בשקיקה אחר עוגן רוחני שבו יוכלו להיאחז. החברה המערבית, בפרט באירופה, היא חילונית מאוד. אבל ככל שהעולם נעשה חילוני יותר, הוא גם נעשה רעב יותר לרוחנית והחיפוש הזה מתנהל באלף ואחת דרכים גלויות וסמויות. לא מצאתי ירידה בעניין הרוחני כי אם סקרנות גדולה מאוד, אבל צריך את השפה הנכונה והכלים המתאימים להעביר את המסר הרוחני של היהדות לקהלים רחוקים".

תעלומת "היהודים הנעלמים"

הרב ג'ונתן זקס נולד בלונדון בשנת תש"ח למשפחה בריטית שומרת מצוות. אביו היה סוחר טקסטיל ואמו באה ממשפחה של סוחרים יין יהודים. בריטניה הייתה אז בעיצומה של תהליך הסתגלות למציאות של התפרקות האימפריה, והקהילה היהודית שרויה הייתה תחת משבר השואה.

הוא פנה למסלול לימודים אקדמי, הראשון ממשפחתו שעשה כן, ותכנן להיות כלכלן או אולי פילוסוף. אלא שדווקא המפגש עם המציאות היהודית שהתגלתה לפניו באוניברסיטת קיימברידג' היוקרתית גרמה אצלו לשינוי כיוון והעלתה על מסלול של חינוך ורבנות.

יש לו עדיין רשמים עמומים מתקופת קיימברידג': סטודנטים בגלימות מתנופפות מתרוצצים בין אולמות ההרצאות; קירות אבן עתיקים מכוסי קיסוס; ריחם של שולחנות העץ בספריה בה שררה דומיה מוחלטת שהופר רק בתקתוקו של שעון האורלוגין הגדול. אבל את הרושם העמוק ביותר הטביע עליו בית הכנסת הקטן והצנוע שפעל בירכתי עיר האוניברסיטה.

"זה היה מבנה זעיר, אנונימי לחלוטין, שנבנה בשנות השלושים והסתתר באחת הסמטאות הצדדיות", הוא מספר. "בוני בית הכנסת הקפידו שלא יהיה לו אף חלון שנשקף לעבר הרחוב – טראומה מהימים שבהם כנופיה משוטטת של פרחחים פאשיסטיים הייתה עלולה לנפץ את זוגיותו בברד של אבנים. זה היה מקום קטן וצנוע, אבל עבורנו הסטודנטים היהודים זה היה סוג של בית. אני זוכר את התפילות הנרגשות שנשאנו באותו בית הכנסת בשבועות שקדמו למלחמת ששת הימים כשכולנו דאגנו לגורל אחינו היושבים בציון".

אבל בעודו מתפלל בבית הכנסת הקטן הוטרד זקס מעובדה מסוימת שהלכה והתבלטה ככל שנקף הזמן: למה הוא רואה סביבו כה מעט סטודנטים יהודים, היכן כל האחרים?

"שערנו שבאוניברסיטה כולה למדו אותה שעה כאלף יהודים", הוא מספר. "מתוכם ידענו על כמאה שעמדו בקשר עם אגודת הסטודנטים היהודים, ואולי עוד כחמישים נוספים שהיו קשורים לפעילות של האגודה הישראלית בקמפוס. אבל היכן שמונים וחמשה האחוזים

הנוספים? למה הם לא נמצאים אתנו? איך זה שהם לא מצטרפים בגאון לחיים היהודיים עתה כשאין הדבר כרוך בשום סכנה ושום סנקציה חברתית?"

התמיהה הזאת הפליאה אותו, בפרט לאור ההיסטוריה המיוחדת של יהדות בריטניה.

יהודי אנגליה המתינו בסבלנות במשך מאתיים שנה עד שקבלו את האפשרות לרכוש השכלה גבוהה בלי לוותר על יהדותם. ליוֹנָל דה רוטשילד נבחר ארבע פעמים ברציפות כחבר פרלמנט מטעם העיר לונדון אך סירב לתפוס את מקומו בפרלמנט במשך 11 שנה עד שאפשרו לו לעשות כן מבלי להתחייב בשבועה נוצרית. בכל רגע נתון יכולים היו כל השערים להיפתח בפני היהודי לו רק יסכים לוותר על יהדותו כפי שעשה למשל בנג'מין דיזראלי שהמיר את דתו בגיל שש ונעשה לראש ממשלת בריטניה, ואף על פי כן בודדים עשו כן.

"איך יתכן", תהה לעצמו הרב זקס, "'שדווקא עתה, כשכל דלתות ההצלחה נפתחו בפני היהודים והם רשאים לבוא ולהיכנס בהם כאוות נפשם, דווקא עתה כל כך מעטים היהודים הצעירים המזדהים עם יהדותם?'"

"התחלתי ללמוד היסטוריה", הוא מספר, "וגיליתי שמה שקורה בדור שלי באנגליה איננו תופעה חדשה. כבר דור ושניים קודם לכן יהודי אירופה מוכת האנטישמיות פיתחו יחס אמביוולנטי כלפי זהותם היהודית. במקום זכות וכבוד הם החלו רואים בה נטל. מאות אלפים התנצרו באותה תקופה. היינריך היינה כינה את מעשה ההתנצרות – "כרטיס הכניסה לתרבות האירופאית". בווינה שמונים אחוז מהיהודים נרשמו תחת ההגדרה "מחוסרי דת". יהודים רבים שנמלטו מהפוגרומים לאמריקה, זרקו בדרך את היהדות שלהם לים. ישראל זנגוויל, סופר ומחזאי יהודי ידוע, כתב הצגה בשם 'כור ההיתוך'. "אין יותר קוזקים אין יותר יהודים, כולנו אמריקאים" - הצהיר. הבנתי שהסטודנטים היהודים הנעלמים של קיימברידג' הם בסך הכל הפרק האחרון בסיפור העלמות יהודי שנמשך כבר יותר ממאה שנה. היהודים כבר אינם בטוחים שהם רוצים שהילדים והנכדים שלהם יהיו יהודים, רח"ל".

אירוע נוסף שהותיר עליו רושם עמוק היה כשבמהלך הקיץ ביקר עם משפחתו בבית כנסת קטן בעיירת הנופש מרגט שם פגש לראשונה בחייו יהודים מטיפוס אחר ובלתי מוכר.

"בחודשי הקיץ ציבור המתפללים היה מורכב מתערובת של יהודים מקומיים ותיירי נופש כמונו. באותה שנה צצה פתאום קבוצה של מתפללים חסידיים. מעולם לא פגשתי חסידים קודם לכן והיה לי ברור שהם תופסים את זהותם היהודית באופן שונה מאוד מיתר יהדות בריטניה. לא הייתה להם שום כוונה להתערות בנורמות התרבותיות של הבריטים - ובאותם הימים זו הייתה הצהרת כוונות נועזת מאוד! - הם תפסו את עצמם כקבוצה נבדלת. היו להם משפחות גדולות והם הפגינו סוג של גאוה יהודית פומבית שהרשימה אותי מאוד, גאוה שעמדה בסתירה לתהליכי ההתבוללות שראיתי אצל אחרים. עוצמת המחויבות היהודית שלהם הייתה מעוררת השראה".

בשנת תשכ"ח יצא זקס למסע לאמריקה כדי לפגוש כמה שיותר רבנים ולשמוע את דעתם איך הם מבינים את מצב היהדות בזמננו.

"במשך חודשיים נסעתי לאורכה ולרוחבה של ארה"ב וקנדה. פגשתי הרבה מנהיגים יהודים נודעים ובכל מקום צצו ועלו שתי שמות: האדמו"ר מלובביץ', רבי מנחם מנדל שניאורסון, ורבי יוסף סולובייצ'יק. הייתי נחוש להיפגש אישית עם שני האישים הללו ובסייעתא דשמיא הצלחתי בכך. השניים עשו עלי רושם עצום, כל אחד בדרכו".

"הרבי מלובביץ' היה מודע היטב לבעיית "היהודים הנעלמים". כבר בשנות החמישים שיגר את שליחיו לעבוד עם הסטודנטים ובתוך כך המציא את הרעיון - המהפכני בשעתו - של קירוב רחוקים בהיקף נרחב. כאשר נפגשתי אתו הוא המריץ אותי ועודד אותי לבחור במסלול של חינוך, רבנות והפצת יהדות. 'זו החזית שבה עם ישראל זקוק לך!' - הורה לי".

במקביל נפגש זקס גם עם הרב סולובייצ'יק שהיה בעל ידע פילוסופי עצום. "פילוסופיה יהודית חייבת לנבוע מתוך מעיינות ההלכה", אמר לו. "ביהדות מחשבה ומעשה אינם תחומים נפרדים אלא יונקים מאותם שורשים רעיוניים".

עם שובו מארה"ב פנה הרב זקס לעבר לימוד תורה אינטנסיבי בישיבת "עץ חיים" בלונדון תחת מורו ורבו הרב נחום אליעזר רבינוביץ, לימים ר"י מעלה אדומים, אתו למד בכל יום במשך עשר שנים.

דיפלומט של יידישקייט

בשנת תשמ"ב התמנה כרב בית הכנסת גולדרס גרין בלונדון, ובהמשך בית הכנסת ווסטרן מרבל ארץ', אחד הוותיקים ביותר בממלכה. בשנת תשנ"א נבחר לרב הראשי של חבר הלאומים הבריטי, תפקיד אותו מילא עד שנת תשע"ג.

בתוך כך קשר הרב זקס קשרים ענפים עם צמרת השלטון בבריטניה ועם משפחת המלוכה הבריטית שעם חלקה נעשה מיודד ממש. הנסיך צ'ארלז מוויילס, יורש העצר המלכותי, החשיב אותו לידיד אישי ובמסיבה שנערכה לכבוד סיום כהונתו כרב ראשי העתיר עליו שבחים לרוב. "אור לאומה וידיד נאמן", כינה אותו. "עצתו תמיד הייתה בעלת ערך מעשי ונטועה עמוקות בסוג חכמה שנדיר למוצא כדוגמתה בימינו".

הרב זקס הפך לסוג של "שגריר יהדות" בצמרת השלטון. באולפני רשות השידור הבריטית בי-בי-סי גילו כי הרצאותיו ושיעוריו זוכים לרייטינג החורג בהרבה מהיקפה המצומצם יחסית של הקהילה היהודית בממלכה. שיחותיו המשודרות עם אינטלקטואלים והוגי דעות זכו לרייטינג גבוה. קצת להפתעתו מצא הרב זקס כי הפך למסביר דתי מבוקש בקרב הציבור הבריטי כולו, לא רק בקרב היהודים. מהרצאות TED ועד כנסים של סטודנטים יהודים, הוא לא החמיץ אף הזדמנות לפרסם את יוקרתה של היהדות.

זו כנראה הסיבה שאף כי היהודים מהווים פחות מחצי אחוז מאוכלוסיית בריטניה, כאשר הבי-בי-סי החליט להקדיש תכנית שבועית שתעסוק בנושאי ערכים ומוסר הוא פנה דווקא ל"צ'יף ראביי" היהודי ולא לארכיבישוף מקנטרבורי, מנהיגם של בני הדת האנגליקנית המקיפה - לפחות באופן רשמי – את רוב אזרחי בריטניה.

"נעניתי לפנייה הזאת כחלק מהמאמץ להגיע לכל אותם 'יהודים נעלמים', להשיב להם את הגאווה ביהדותם, לעורר בהם את הרצון לשוב ולהצטרף אליו, " מסביר הרב זקס. "תחשוב - כאשר אותו יהודי מתבולל נכנס למשרד של קולגה לא יהודי שלו בעבודה, עורך דין או רואה חשבון, ומוצא אותו מאזין בשקיקה לשיעורו של הרב הראשי, מה הוא מרגיש באותו רגע, מה זה עושה לו? הוא מתחיל לחוש גאווה במוצאו היהודי. פתאום היהדות הופכת אצלו מנטל מעיק ובלתי מובן למשהו שיש להתגאות בו! הוא מבין שיש בידישקייט מסרים חכמים ועמוקים שהם רלוונטיים למאה העשרים-ואחת לא פחות מכפי שהיו רלוונטיים בכל תקופה אחרת. זה עושה קידוש השם גדול ומסייע לחבר מחדש את היהודים הללו ליהדות מלבד מה שזה מרומם את כבודה של יהדות בעיני העולם בבחינת 'כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים'".

"אבל הדבר אומר דרשני, " שאלתי אותו. "למה ראשי הבי-בי-סי פנו דווקא אליך כאשר ברור שרובם המכריע של המאזינים אינם בני דת משה?"

"יש לזה כמה הסברים. ראשית, 'משה אמת ותורתו אמת'. גם הנוצרים חשים שאם שרדנו את כל הדורות הרי שיש בנו משהו ייחודי. הם יודעים כי כל הדברים האמתיים המצויים אצלם נלקחו מאתנו היהודים - אז למה להם לשמוע את הדברים דרך מתווכים ולא לפנות ישר למקור? בנוסף, יש במקורות היהדות התייחסות מאוד פרקטית ועניינית לדילמות המוסריות שניצבות בפני העולם המודרני, וההשקפה הזאת מעוררת סקרנות ועניין גם בקרב קהלים רחוקים מאוד".

"חוץ מזה, " הוא הוסיף בחיך, "מסתבר שלעיתים קל להם לקבל מסר רוחני מרב יהודי ולא ממנהיגי הדת שלהם. הם לא מרגישים מאוימים מאתנו. היה לי קשר עם ארבעה ראשי ממשלה בריטיים – ג'ון מייג'ור, טוני בלייר, דיויד קמרון וגורדון בראון. אחד מהם אמר לי פעם: "ראביי, אתה יודע למה אני מרגיש בנוח להתייעץ אתך בנושאי דת ומוסר? כי אתה לא תשאל אותי למה לא ראית אותי בכנסיה ביום ראשון"---

ואדברה נגד מלכים

אחד האירועים שנחרטו בזיכרונו אירע בנובמבר 1995 במהלך הטיסה חזרה ללונדון לאחר הלווייתו של יצחק רבין.

"טסתי חזרה במטוס הרשמי של מלכת אנגליה בחברתם של מדינאים בריטים ידועים ובהם הנסיך צ'ארלז וראש הממשלה דאז טוני בלייר. הטיסה התמשכה שמונה שעות - מסתבר שהמטוס המלכותי טס באיטיות אצילית... לא רציתי להתערב עם האחרים ששוחחו על דא והא אז ישבתי בפינה ולמדתי פרשת שבוע מתוך חומש מקראות גדולות שהבאתי איתי.

"בשלב מסוים צ'ארלז הסתקרן למראה הטיפוגרפיה יוצאת-הדופן של החומש שכדוגמתה לא ראה מעודו. הוא פנה אלי ושאל – 'ג'ונתן, מה אתה קורא שם?' אז אני מצביע על הטקסטים השונים ומסביר לו – זה החומש, וזה רש"י, ושם נמצא הרמב"ן ולידו הרשב"ם והאבן עזרא. ואני מספר לו בקצרה מתי והיכן חי כל אחד מהמפרשים. ואז בלייר מתערב בשיחה ושואל בפליאה – 'אתה יכול להסביר לנו מה כל אלה מבקשים לומר?' הייתי קצת המום ברגע הראשון כי לא הכנתי שום דבר, אבל החלטתי להרים את הכפפה. וכך אני מוצא את עצמי במשך שעה ארוכה מוסר שיעור בפרשת שבוע בפני המלך לעתיד וראש הממשלה המכהן של הממלכה הבריטית, כאשר רבים מהנוכחים במטוס מצטרפים לשיעור בערנות רבה שואלים שאלות ומקשים קושיות..."

"כאשר ירדנו מהמטוס הודיתי לריבונו של עולם ואמרתי – 'תודה רבה שנתת לי את הזכות לקיים את הפסוק בתהילים קי"ט 'וְאֶדְבָּרָה בְּעֵדוּתִי נֶגֶד מַלְכִים וְלֹא אָבוֹשׁ'"

זו לא הייתה הפעם היחידה שרבי השלטון בבריטניה הפגינו התעניינות כנה בתכנים יהודים. עם ראש הממשלה גורדון בראון הייתה לו מעין חברותא קבועה שבו למדו הלכות מתנות עניים. "בראון התעניין מאוד בנושאים סוציאליים וחיזוק השכבות החלשות. הוא התלהב מכך שביהדות מצוות הצדקה היא לא איזה צו מוסרי כללי ומעורפל אלא כוללת הנחיות עבודה מדויקות ומעשיות. מסיבה זו כאשר הוא הגיש לאישור הפרלמנט תוכנית חקיקה מקפת לטיפול בעוני בקרב ילדים בממלכה הבריטית הוא ביקש ממני להיות זה שיציג את עיקרי החוק ויסביר את היסודות הרעיוניים עליו הוא נטוע".

בשנת תשס"ט, מתוך הוקרה לתרומתו לחיים הציבוריים בממלכה הבריטית, העניקה לו המלכה אליזבת השנייה את התואר "לורד זקס מאולדגייט אשר בעיר לונדון".

שאלתי אותו איך ההרגשה להיות לורד יהודי.

"זה לא נותן לך קדימות בעליה לשלישי", הוא השיב בחיוך, "אבל זה כן מעניק לך מושב קבוע בבית הלורדים והמושב הזה אפשר לך להשמיע את קולה של היהדות באחת הבמות הציבוריות המכובדות ביותר בבריטניה".

הרב והאתאיסט

המשבר הגדול הפוקד את מערב אירופה בעשורים האחרונים הוא ה"ריק הקיומי", אובדן תחושת משמעות החיים, שמקורו בגל החילוניזם השוטף את היבשת, ובמידה גוברת גם את אמריקה. הכנסיות הם מבנים ציוריים אך שוממים, הכמרים אינם נתפסים כמי שיש בפייהם בשורה מוסרית. החברה מתפוררת, המשפחה מתפרקת (במידה והיא קיימת בכלל). את הריקנות העמוקה מנסות למלא אידיאולוגיות שונות ומשונות – חלקן הרסניות וחלקן מעוותות.

"החילוניות היא האויב הגדול של העם היהודי גם משום מרחיק יהודים מכור מחצבתם, גם משום שהוא יוצר אקלים תרבותי עוין שבו ליהודים יהיה קשה לשמור מצוות, וגם בגלל עצם העובדה שהוא מעלים את נוכחות ה' מהעולם".

כאשר הבי-בי-סי הציעו לו להשתתף בסדרה מצולמת בת חמשה חלקים שתעסוק בנושאי מוסר, זקס ניצל את ההזדמנות כדי להתעמת עם כמה מההוגים ואנשי המדע החילוניים המפורסמים ביותר של בריטניה. לא כל אחד היה מעז להיכנס לגוב אריות אינטלקטואלי שכזה, אבל זקס עמד בו בהצלחה. "בין המורים שלי אוקספורד ובקיימברידג' היו כמה גדולי הפילוסופים בעולם באותו זמן כך שאני מסוגל לדבר את שתי השפות – היהודית והפילוסופית. האמנתי שדרך השידורים הללו אוכל להגיע ליהודים שספק אם קיימת דרך אחרת להגיע אליהם".

בין המשתתפים איתם דן הרב זקס היה הביולוג והסופר ריצ'רד דוקינס, אולי האתאיסט המיליטנטי המוכר ביותר בעולם כיום. הוא גם שידר תוכניות עם סטיבן פינקר, חוקר מוח מהרווארד, שהוא במקרה גם יהודי (חילוני). הרב זקס היה כדרכו רהוט וכריזמטי, נעים הליכות אך חד כתער.

"הבי-בי-סי הציע לעשות תוכנית משותפת עם דוקינס. אמרתי להם – 'אני ורעייתי נזמין אותו לבית לארוחת ערב ונראה אם אנחנו מחבבים אותו או לא'. אז הזמנו אותו לארוחה והוא מצא חן בעינינו. תוך כדי כך הארוחה התברר לי שהוא יודע מעט מאוד על יהדות. אמרתי לו – 'ביהדות אנחנו מלמדים את הילדים שלנו לשאול שאלות. מי שאינו יודע לשאול - את פתח לו. אם אתה לא שואל שאלות אתה לא לומד ולא מבין'. זה הפתיע אותו. הוא לא חזר בתשובה אבל הבין שיהדות זו השקפת עולם שלמה. הרבה יותר מאשר 'דת' ותו לא".

הזדמנות אחרת שבה לא היסס הרב זקס להתערב בחיים הפוליטיים בבריטניה היה כאשר גינה מעל במת הפרלמנט את האנטישמיות של ג'רמי קורבין, לשעבר מנהיג מפלגת הלייבור, בצעד נדיר בבריטניה היכן שהרבנים שומרים מרחק מהקלחת הפוליטית.

"הסכנה החמורה ביותר הניצבת בפני כל חברה היא כאשר היא סובלת מאובדן זיכרון קולקטיבי, אנחנו שוכחים איך התחלות קטנות הובילו לתוצאות איומות. אחת העובדות הקבועות בהיסטוריה היא שרוב האנטישמים לא תפסו את עצמם ככאלה. בימי הביניים הם אמרו: אנחנו לא שונאים יהודים, רק את הדת שלהם. במאה הי"ט הם אמרו: אנחנו לא שונאים יהודים רק את הגזע שלהם. היום הם אומרים: אנחנו לא שונאים יהודים, רק את מדינת הלאום שלהם... מעולם לא חשבתי שאראה זאת בחיי לכן אינני יכול עוד לשתוק".

להעביר את הארמון הלאה

בשנת 2000 היה לורד זקס היהודי הראשון שהוזמן לטירת וינדזור, ארמון של מלכי בריטניה מדורי-דורות, כדי לשאת הרצאה בנוכחות הנסיך פיליפ. הרב זקס ידע כי מלבד רבי המלוכה נוכחים בקהל גם לא מעט יהודים ומה עוד שהנאום ישודר לרחבי הממלכה.

"בטירת וינדזור גרו מלכי ומלכות אנגליה ברציפות במשך אלף שנה," הוא מספר. "זאת הטירה העתיקה ביותר שעדיין מאוכלסת ברציפות מאז נבנתה. לפני שהתחלתי לדבר נזכרתי שכאן, במקום הזה, גר המלך אדוארד השני שגירש את כל יהודי אנגליה בשנת 1290. אמרתי לעצמי שאני רוצה לעמוד במקום הזה כשבמחשבתי כל אותם היהודים שגורשו כשהם מסתכלים עלי מהשמיים ולהגיד משהו ששייב את כבודם.

פתחתי ואמרתי לנוכחים – "תיראו, יש לכם כאן טירה נהדרת... ליהודים אף פעם לא נתנו להישאר מספיק זמן כדי לבנות טירות. אז אנחנו לא בונים טירות. אבל יש לנו בנין שהוא מבחינתנו בית לא פחות יפה מהטירה הזאת. והוא בנוי לא מעצים ואבנים אלא ממילים.."

"אמרתי: אני מנסה לדמיין איך מרגיש מי שיורש את הטירה הזאת. פתאום אתה מבין - אם אתה המלך או המלכה של אנגליה או הנסיך פיליפ - שאתה יורש את הטירה הזאת. איזה זכות איזה אוצר! אבל אתה לא יכול לוותר על הירושה הזאת. אתה לא יכול להרוס אותה ולומר אני אבנה בונגלו במקומה. אם ירשת את הטירה יש לך חובה כלפי מי שקדם לך. חובה עליך לשמור עליה ואפילו לשפר את מצבה לטובת מי שיבואו אחריו."

"וזה בעיני המשל למי שנולד יהודי. קיבלת טירה מלכותית שבנויה ממילים. היא קיימת פי ארבעה יותר מטירת וינדזור. ואתה ירשת אותה. אתה לא רשאי להרוס אותה ולהתחיל מחדש. מוטלת עליך האחריות לעשות את המיטב עם המורשת היקרה הזאת, הירושה שנפלה בחלקך, ולמסור אותה הלאה לדורות שיבואו אחריו!"...

"צריך לנצל כל הזדמנות להעביר מסר יהודי – בפרט כזה שיתפוס את הדור הצעיר ויצית את התלהבותו," הוא אמר בשיחה איתי. "כשצעירים באים אלי ושואלים איך זה לעמוד על במת ציבורית ולהשמיע מסר שהוא לא בהכרח הכי מקובל ופופולארי ובכל זאת לא להיכנע ללחץ ולא להתפשר, אני אומר להם - 'כל העולם גשר צר מאוד והעיקר שלא לפחד'. המגרש הציבורי עשוי להיות מקום מלחיץ. אתה עלול לטעות ולפעמים אולי גם תעשה טעות. אבל המחנכים והרבנים שלימדו אותי הורו שלא לפחד. תכין שעורי בית כמו שצריך, תגיע מוכן עם כל הידע שיש לך אבל אל תחוש לחץ. כשאתה חש בטחון פנימי אתה יכול להשמיע את עמדתך ברהיטות ובצלילות בלי התלהמות ובלי היסטריה – ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב".

9 ציטוטים על ישראל של הרב יונתן זקס

"ישראל תמיד הייתה מדינה קטנה, בית לעם קטן, ועם זאת, מה שאבותינו השיגו שם שינה את האופק הרוחני של המין האנושי. שם לימדו הנביאים את האמונה בא-ל אחד שכולנו ילדיו; שם הביע אליהו הנביא את עוצמת האמת, הושע דיבר על אהבתו של אלוקים ועמוס סיפר על הצדק הא-לוקי; שם אמר הנביא מיכה: "וְמַה-יְהוֹה דֹרֵשׁ מִמֶּךָ, כִּי אִם-עֲשׂוֹת מְשָׁפֵט וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְהִצַּנֵּעַ לְכֶתֶת, עִם-אֱלֹהֶיךָ" (מיכה ו, ח). שם שר המלך דוד את תהילים, ובנו שלמה המלך בנה את בית המקדש. ולמרות שפעמים רבות כשל העם

ולא עמד באידיאלים הגבוהים שהציב לו הא-ל, דור אחרי דור קמו נביאים - גברים ונשים - שהזכירו לעם את גורלו כעם קדוש בארץ הקודש. עוצמת דבריהם לא חלפה מן העולם ועד היום יש להם את הכוח לעורר בנו השראה".

"היהודים חיו כמעט בכל מדינה שקיימת על פני כדור הארץ. בארבעת אלפים שנה, רק בישראל הם היו אומה חופשית ובעלת שלטון עצמאי. רק בישראל הם מסוגלים, אם הם בוחרים בכך, לפתח חקלאות, מערכת רפואית, תשתית כלכלית - וכל אלה ברוח התורה ותוך יישום עקרונות של חופש, צדק וקדושת החיים. רק בישראל יכולים היהודים לדבר עברית - שפת התנ"ך - כשפת היום יום שלהם. רק שם הם יכולים לחיות לפי זמן יהודי, לפי לוח שנה שבנוי בהתאם למקצבי השנה היהודית. רק בישראל יכולים היהודים לחיות את היהדות במלואה, ולא בגרסה חלקית. בישראל, ורק בה, יכולים יהודים ללכת היכן שהלכו הנביאים, לטפס על ההרים עליהם טיפס אברהם אבינו, להרים את עיניהם לגבעות בהן התבונן דוד המלך ולהמשיך את הסיפור שהחלו אבותיהם".

"ישראל נותרה מוקד התקווה היהודית. בכל מקום בו היו יהודים, הם בנו בתי כנסת, שכל אחד מהם היה פיסה סמלית של בית המקדש בירושלים. בכל מקום בו הם היו, הם התפללו על ירושלים, כשפניהם לכיוון ירושלים. הם זכרו אותה ובכו בגללה, כפי שכתוב בספר תהילים, בכל מאורע משמח. הם מעולם לא ויתרו על דרישתם על הארץ, והיו מקומות, בעיקר בצפון, שאותם לא עזבו מעולם. העם היהודי היה ההיקף של מעגל שמרכזו היה ארץ הקודש וירושלים, עיר הקודש".

"למרות שישראל הייתה חייבת להילחם במלחמות רבות, מן היום הראשון היא ייחלה לשלום. בשפה העברית יש שתי מילים נרדפות לחוזק: *כוח וגבורה*. *כוח* הוא החוזק הדרוש כדי לנצח במלחמה. *גבורה* היא האומץ הדרוש כדי לעשות שלום. ישראל הפגינה שני סוגים אלה של חוזק. אולם שלום הינו דואט, לא סולו. לא ניתן לעשות שלום על-ידי צד אחד בלבד. לו זה היה אפשרי, ישראל הייתה עושה שלום לפני זמן רב".

"בזכות ישראל, עברית - שפת התנ"ך - נולדה מחדש כשפה חיה. הקהילות היהודיות שהיו נתונות תחת איום ניצלו, דוגמת יהודי אתיופיה, שהיה להם מגע מועט ביותר עם יהודים אחרים במשך מאות שנים. יהודים הגיעו לישראל מלמעלה ממאה מדינות, מייצגים את הלקסיקון המלא של גיוון תרבותי. השממה שבה ופרחה. ירושלים נבנתה מחדש. העולם של לימוד

התורה, שנהרס כתוצאה מהשואה, קם לתחייה וקולות הלמידה מהדהדים בכל רחבי המדינה. מבחינה כלכלית, פוליטית, חברתית ותרבותית, אין דומה להישגיה של ישראל באף מדינה בגילה ובגודלה. בעת חציית ים סוף, אמרו החכמים שהיהודי הפשוט ביותר ראה ניסים שגדולי הנביאים האחרונים לא נועדו לראות. זו, ללא ספק, בזכותם של אלה שהיו עדים ללידתה מחדש ולתקומתה של מדינת ישראל. המשיח עדיין לא הגיע. ישראל לא במצב של שלום. בית המקדש לא נבנה מחדש. ועדיין, חלק גדול מתפילותינו במשך אלפיים שנה, נענה. לאחר התבוננות בהיסטוריה ייחודית זו, אין אחד שיכול להטיל ספק בכוחה של האמונה לחולל שינוי. ההיסטוריה של אומה מעוצבת על-ידי אמונותיה."

"כיצד ניתן לחיות תחת איום מתמיד של אלימות ומלחמה? זה דורש אמונה. עם ישראל תמיד ניזון מאמונה - אמונה בא-לוקים, בעתיד, בחיים עצמם. ולמרות שישראל היא מדינה חילונית, עצם קיומה הוא עדות לאמונה: האמונה של מאה דורות בכך שהיהודים ישובו; האמונה שהובילה את החלוצים לבנות מחדש את הארץ כנגד כל הסיכויים; האמונה שאחרי השואה העם היהודי יוכל לחיות שוב; האמונה שממשיכה לומר, לנוכח המוות: בחרו בחיים."

"איכשהו, בדרכים שאינני מבין לחלוטין, נגע בעם היהודי כוח עליון, שהוביל הן את אבותינו והן את בני זמננו, כל פעם מחדש, לקרוא תיגר על הפרמטרים הנורמליים של ההיסטוריה. איכשהו, השמיים והארץ נפגשו בלב היהודי ורוממו את האנשים לעשות את מה שנדמה היה כבלתי אפשרי. דקארט אמר: אני חושב, משמע אני קיים. האקסיומה היהודית היא שונה: אני מאמין. אני מאמין, משמע אני קיים."

"המסע עדיין לא נגמר. ולאחר ארבעת אלפים שנה, יהודים עדיין מתקשים לחיות על-פי אמונתם ללא פחד. יש רק מדינה יהודית אחת, מדינה שגודלה הוא פחות מרבע אחוז משטחן של מדינות ערב, המקום היחיד עלי אדמות בו היהודים מהווים רוב, המקום היחיד בו הם יכולים לעשות את מה שעמים אחרים תופסים כמובן מאליו: לבנות חברה על פי ערכיהם ולהיות מסוגלים להגן על עצמם. על כל יהודי שחי כיום יש 100 מוסלמים ו-183 נוצרים. ועדיין, אנו חייבים להילחם על הזכות להתקיים."

"יבוא יום, כשהסיפור של ישראל בעידן המודרני ידבר לא רק אל היהודים, אלא לכל אלו המאמינים בכוחה של הרוח האנושית כשהיא מבקשת עזרה מהא-לוקים, כסמל נצחי לניצחון החיים על המוות וניצחון התקווה על

הייאוש. ישראל הגיעה להישגים מופלאים. היא הפריחה את השממה. היא לקחה שפה עתיקה, והפכה אותה לשפה חיה ומדוברת. היא לקחה את האמונה העתיקה ביותר בעולם המערבי והפכה אותה לצעירה. ישראל לקחה אומה שבורה ומרוסקת והפיחה בה חיים. ישראל היא המדינה שהמנון הלאומי שלה, הוא התקווה. ישראל היא ביתה של התקווה".